

ՁԵՌԱԳՐԱԿԱՆ

ԲՐԻՆՍԹԸՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Նիւ ձըրդի նահանգի Բրինսթըն Համալսարանի Ձեռագրաստան մէջ ի պահ դրուած են հայերէն հինգ ձեռագիրներ եւ կարգ մը պատուոյններ, զորս տեսնելու առիթ ունեցանք եւ որոնց ցուցակագրումը ստորեւ կը ներկայացընենք: Յիշեալ ձեռագիրներէն չորսը Robert Garret Collection-ի, համար 19-22ի ներքեւ դասաւորուած են, իսկ հինգերորդը թիւ 14399 կը կրէ:

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 19

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ — ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Ձեռագիրս տափով Սաղմոսարանի եւ լման Ժամագիրքի հասոր. մըն է:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ բարակ մազաղաթ, կողմ՝ տախտակեայ կաշեպատ: Մեծութիւն՝ 12×9×2 սմ.: Թուակամ՝ ԺՁ Դար: Թերթք՝ 100: Հանգամանք՝ լաւ: Գրութիւն՝ կարճիւր եւ ոսկեգիր գլխագրերով զարդարուն: Թերութիւն՝ սկզբէն որոշ թիւով թերթեր կը պակսին: Յիշատակարան՝ չկայ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Ձեռագիրս կը սկսի «Ուրախ եղէ ես ոչք ասէինցիս» սաղմոսով: Թերթ 30ով կը սկսի Ժամագիրքը «Հրաժարիմք» աղօթքով, հաւատոյ հանգանակով եւ մեղայով: Թերթ 42ով կը սկսի Գիշերապաշտաման կարգը «Տէր եթէ զըթունս իմ» սաղմոսով, ուր գեղեցկօրէն կը յատկանշուին լուսանցիք զարդեր եւ ոսկեգիր առաջին տողը: Յաջորդաբար Առաւօտեան, Արեւազալի — Թերթ 67ր, Հասարակաց Աղօթից Գ. Ժամ — 75ր, Զ. Ժամու եւ Թ. Ժամու: Ձեռագիրս կ'աւարտի «Հաւատամք» յարարիչն երկնի եւ երկրի երեսն բառերով:

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 20

ՀԱՄԱՌՈՏ , ՁԵՌԱՅ ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Ձեռագիրս պահուած է իր յատուկ չափով կանաչորակ կաշեպատ տուփի մը մէջ: Կողքը՝ արծաթապատ եւ ԺՁ Դարու արուեստագէտ արծաթադործի ձեռագործ է:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ թուղթ: Կողմ՝ արծաթապատ, քանդակեալ: Թուակամ՝ ԺԳ Դար: Հանգամանք՝ դժնացուցիչ: Մեծութիւն՝ 9×7×4 սմ.: Թերթք՝ 203: Թերութիւն՝ սկզբը որոշ թիւով թերթեր կը պակսին: Յիշատակարան՝ չկայ: Առաւելութիւն՝ արծաթապատ քանդակ եւ յիշատակարան:

ԿՈՂԹԸ. — Առաջին կողքի քանդակ՝ Յիսուսի ծնունդը. վերելք՝ Հընդարձակներ. աջին՝ Մարիամ եւ Յովսէփ. երկուսն ալ մաքրեկէ կեղծութեամբ Յիսուս մանուկ մտորի մէջ. երկու կենդանիներ. Երկրորդ կողքի քանդակ՝ Ս. Երրորդութիւն: Յիշատակարան կողքի՝

«Ժամագիրքս այս արեալ հալալ ընչիս իւր զարթարեցի պղպթալ կեսարիա քաղաքին անարժան ձեռքարգաթաղործ Շահմիրին Մ. Կ Ր Ա Մ Ո. Թիւին ՌՃԲ (1102+551=1653):

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 21

ՁԵՌԱՅ ՇԱՐԱԿԱՆ

ՆԿԱՐԱՅՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ Թուղթ՝ Գոգ՝ արծաթեայ քանդակեալ: Մեծութիւն՝ 16×11×6 սմ. — Թերթ՝ 269: Համգամանք՝ լաւ: Գրութիւն՝ Նօտրդիր եւ խաղաղեալ: Թուակն՝ Ժէ Դար: Յիշատակարան՝ չկայ: Լուսաւնչադարձեր մէջ ընդ մէջ կան, սակայն ոչ շատ բարձր որակով, ընդհանրապէս Թուշային եւ բուսային նկարներով: Թուական արծաթապատման՝ ՌՃԺԹ (1119+551=1670):

ԿՈՂԹԸ. — Արծաթեայ քանդակեալ: Առաջին կողքին յատակը արծաւնադրուած է. «Յամօթ իրջին ամենեքեան որք շարչարեն զծառայս քո»: Ետեւի կողքին վրայ գրուած է. «Ժամագիրքս այս արեալ հալալ ընչիս իւր զարթարեցի պղպթալ կեսարիա քաղաքին անարժան ձեռքարգաթաղործ Մարիամին Մ. Օհաննէս Թուրն ՌՃԺԹ վասն յիշելութեան ամենայն ժամ եւ գոհանալ փրկչին մերոյ Յսի Գոգ»:

Իսկ յատակը՝

«Ուրախ եղէ ես ոյք աշէին ցին ի նուէլ տեառն զնապօք մեք» սաղմոսը: Կողքի քանդակեալ նկարն է այրի կնոջ լուսման որ զանձանակի մէջ դրամ կը ձգէ, կանգնած տաճարի դրան առջեւ: Տաճարը աւելի վերը իր ամբողջութեամբ քանդակուած: Աջին, Յիսուս եւ երկու աշակերտներ կը նային այրի կնոջ: Առաջին կողքի քանդակեալ պատկերն է վերջին դատաստանը. Աստուած երկնքի մէջ հընդարձակներով չըջապատուած որոնք փող կը հնչեցընեն: Ձախին՝ զԺողք ներկայացնող կրակ, իսկ վարը, աջին՝ ձիաւոր մը եւ երկու զինուորներ իրենց սուրերով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Թերթ 1ը կը սկսի Կանոն գ. աւուրն—ի «Էակից հօր եւ հողոյն անսկիզբն որդի անմայր յառաջնութիւն անարակին եւ ընդ հօր յաւիտեան» շարականով: Ամէն կանոնի սկիզբը պարզ Թանապիր է եւ նոսր ին երկու տողերն ալ կարծիք մէկանով:

Կանոն գ. աւուրն կիսով միայն կայ: Առաջին մասը կը պակսի: Կանոն գ. աւուրն կը սկսի Թերթ 2ը—էն: Լուսանցադարձեր ոչ բարձր արուեստով մէջ ընդ մէջ զարդարած են մատենաւ:

Թերթ 93ը— յատակը Նօտրդիր գրուած է. «Քմեղսաթաւալ զայիբոսան երէցս յիշեալ ի տէր»:

Յայտնի է որ 93րդ Թերթէն ետք առնուազն մէկ Թերթ կը պակսի, ուր պէտք էր սկսուէր Կանոն Սրբոյ Յարութեան եւ օրուան Օրհնութիւնը՝ «Այսօր յարեալ»:

Թերթ 170ը—ի վարը կայ յիշատակարան մը.

«Ձեռքս փութի եւ Հողանա

փոշի մոխիր եւ անպիտանա

ա

գիրքս յիշատակ առ ձեզ մնա
բերան մասէք տէր ճղորմեա . աղաչեմքս :

Թերթ 269-ը մատենանիս վերջին էջն է, ուր «Յորհորդ խորին» չա-
րականի վերջաւորութեան չհասած էջը կ'աւարտի հետեւեալ բառերով. «Իս-
մամբ թաղ ի գլուխ պատեցես ըղմիտս եւ չղզայարանս . խաչանիշ ուր» :

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 22

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ ԴԱԻԹԻ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ .— Նիւթ՝ մագաղաթ : Կազմ՝ տախտակեայ կաշեպատ .
կազմը՝ փճացած : Համգամանք՝ շատ լաւ : Գրութիւն՝ նօտրգիր : Թուական՝
ԺԸ Դար : Յիշատակարան՝ ունի : Պահպանակէ՝ մագաղաթեայ : Լուսանցա-
կարդեր՝ գեղեցիկ, գունաւոր եւ թռչնագիր : Ցանելած՝ Մ . Ներսէս Շնոր-
հալիի «Հաւատով խոստովանեմք» :

ԹԵՏԱՍԱՐԱՆՔ .— Վերջին պահպանակին վրայ աւելի յետոյ այլ
գրելի մը կողմէ կէշ գեղադրութեամբ գրուած է . «Տեսող ամենայնի մեղայ
քեզ . յուսոյ հոգի մէկս մեռաւ ՌԲԽԲ (1242+551=1793) ամ ողորմի հոգուն
յուշիս 17 (արաբական թուանշան) վարդեվառի մեռելոց օր» :

Արաբական թիւ նոյն պահպանակին տակը՝ 9481 :

Թերթ 233-ի վրայ նոյն գրելի կողմէ աւելցուած է .

«առջ ծառայ տիրացու սահակին հասցէ» :

Նոյն տեղ .

«Գառն այ որ առաքեցար ի Հօրէ բառնալ զմեզս աշխարհի
քաւեա եւ թող դանցանաց զմեզս ծառայիս քո
երկոտասան առաքեալք քի սր . յորժամ նստիք աթոռ
դատողական ընդ ձերում գուք բարեխօս լերուք նմաց
վասն մեղաւոր ծառայիս այ» :

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 14399

ՃԱՇՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆ

(Արծաթապատ)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ .— Նիւթ՝ թուղթ, ողորկ եւ փայլուն : Գրութիւն՝
բոլորգիր եւ երկսիւն : Պահպանակէ՝ մագաղաթեայ, հինգ առջեւ եւ հինգ եւ-
տեւ : Թերթք՝ 212 : Գրիշ՝ Նիկողոս : Տեղի՝ Բջիւ : Համգամանք՝ գերազանց :
Լուսանցապարզեր՝ շատ յաճախակի եւ հարուստ կենդանային եւ թռչնային
մօթիւմներով : Յիշատակարան՝ ունի : Թուական՝ ՌԺԹ (1730) : Մեծութիւն՝
22×17×4 սմ . : Բովանդակութիւն՝ չորս աւետարաններ : Կազմ՝ արծաթապատ :

ԿՐԴՔ .— Առաջին կողքը կը կրէ Եփեսոսի խաչելութեան քանդակը եւ
չորս անկիւններուն (Դ) Դաւթի, (Ս) Սողոմոնի, (Ե) Երեմիայի, (Ե) Եղեկ-
իէլի դիմաքանդակները : Ետեւի կողքը կը կրէ Քրիստոսի յարութեան քան-
դակը — յարութիւն ի գերեզմանէ եւ պահպանքն զարուբեալք : Զորս ան-
կիւններուն կրկին քանդակուած կան (Յ) Յովհաննէս, (Ա) Մատթէոս, (Զ)
Ղուկաս, (Մ) Մարկոս ավետարանիչները իրենց համապատասխան նշաններով՝
արծիւ, գեշտակ, ցուլ, առիւծ :

Մատթէոսի աւետարանը կը բացուի գեղեցիկ խորանով մը եւ տպա-
ւորիչ լուսանքի գարդերով : Հանդիպակաց էջին վրայ Մատթէոսն է նստած
գրելը ձեռքին և նոյն արուեստը կրկնուած միւս երեք աւետարաններու սկիզբը :

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ —

«Արդ ես արուարս եւ անպիտան
հոգս մոխիր եւ անարժան
զձեզ ազտչեմ զամենեանն
հայցել մեղացն իմ թղթեան
Նիկողոսիս գէշ անպիտան
փառք անսկիզբն եւ անզգական

Վասն որոյ եւ ես մեղապարտ ոգի Նիկողոս անարժան
ծառայ ծառայիցդ այ. յանձն առեալ յողով շափ
կատարեցի դատաւ հոգէշունչ անաղարդ
անայտօս սբ Աւետարանս

«Գրեցաւ սբ աւետարանս ձեռամբ նուաստ եւ յետին անարժանս զբշի
Նիկոսի մեղապարտի. ոչնայնապէս մեղանաւորի. ի թուարեւութեան առաւ-
նազեան եւ արեթական տոմարի ՌՃՀԹ ի ըստոյզ եւ յընտիր օրինակէ. զի զա-
ղափար սորին իր ի զբանէ ամենասարուհւոյ Ածծնի եկեղեցւոյն իր ի ԲՆԻ
կառուցելոյ. ի ձեռանէ առուզեցեալ Մովսիսէ արի եւ քաջ փիլիսոփայէ եւ
իմաստասիր հայիսկոստէ: Ի յաշխարհիս յարարտեան. ի քաղաքիս Երեւ-
ան. ի զիւղն ԲՆԻ. ընդ հովանեաւ ամենասարոյ Ածծնին:

Ի յառաջնորդութեան սբ աթոռոյս Դաւթի արհի եւ պանծալի եպս. ի
եւ իմաստութեան ցանկացողի:

Ի հայրապետութեան հայոց տեառն շնորհազարդ եւ չքսանկար
սբ Աթոռոյն էջմիածնի:

Յիշատակարանք կը շարունակուի մօտ եօթը սիւնակով ուք սակայն
պատմական յատկանշական գէպեր չեն արձանագրուած:

Ձեռագիրն կը պահուի արծաթեայ ծածր սնտուկի մը մէջ, զմբէթա-
ւոր եւ տապանակի ձեւ, յատկապէս պատրաստուած եկեղեցւոյ խորանին վը-
րայ զետեղուելու համար: Սնտուկը քանդակազարդ է սուրբ գրային ալիս-
կան դրուագներու պատկերներով:

Երկու նամակներ կան ձեռագրին մէջ —

ա. Ձօնի գիր մը ստորագրուած Պ. Խիւլպէնկեանի եւ Մ. Գարակէօզ-
եանի կողմէ, 1919 թուակիր, ուղղուած ամերիկացի մեծ բարերար Գլիվլէնս
Տօմփ, հետեւեալ ձեւով. —

The Word of God

to a

Man of God

Philanthropist Mr. Cleveland Dodge

New York City January 3, 1919

B. Gulbenkian

M. Khraghewian

Dodge ձեռագիրը նուիրած է Բրինթընի Համալսարանին:

բ. Անգլերէն լեզուով նամակ մը թիւ 480 եւ 23 Օգոստոս 1922 թուա-
կիր, անդրագրուած Պ. Պոլսոյ Ձաւէն Պաարիարքէ: Գիրս անահատական եր-
կարաշունչ նամակ մըն է ուղղուած Գլիվլէնս Տօմփ, վերինոյս մատուցած
բարերարութեանց համար հանդէպ Հայ դպրութեանութեան Կ. Նամակը կը
մտածուիք Պոլսոյ մէջ հիմնադրուած «Cleveland Dodge Home» որբանոցը,
կապուցուած Ամերիկեան Նպաստամտութեան Ընկերութեան կողմէ:

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ՝ Նիւթ՝ Թուղթ։ Մեծութիւն՝ 9×40 սմ.։ Մանրա-
նկարք՝ ունի։ Յիշատակարան՝ ունի։ Երկրադ գրիչ՝ Ովանէս։ Ստացող՝
Գուլնազար։ Թուական՝ անյայտ ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

ա. Մաղթանք Սուրբ Աստուածածնի։ Հեւ. արդ. ի վերայ աշխատեալաց՝
Նարեկէն։

բ. Հատուածներ բժշկութեան աւետարաններէն։

գ. Մաղթանք առ իննեակ դասս։

դ. Հաւատով խոստովանիմք Ս. Ներսէս Շնորհալիի։

Առնիցմէ՛ ՀՄաղթանք առ իննեակ դասս՝ ամբողջութեամբ կ'արտա-
գըրենք ստորեւ։

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ՝

ա. Վր. առաքեալդ Պետրոս, բարեխօս առ տէր յս քս. զի ողոր-
մեսցի իւրում ծառայի Գուլնազարի, եւ փրկեսցէ յամ փորձանաց երեւեւեաց
եւ յաներեւոյթ թշնամւոյ. մեղաց փրկեա, ի մեղաց ազատեա, եւ պահեսցէ
մինչեւ ի կէտ կոչման իւրոյ անխռով խաղաղութեամբ եւ անսայթաքելի կե-
նօք մինչեւ ի խորին ծերութիւն, զարմօք եւ զաւակօք, որդւովք եւ դստերօք
եւ ամ. զօրական իրօք ծաղկեացուցէ (սրբուած եւ վրայէն նորէն գրուած)
ծառայն այ Ովանէսին։

բ. Քիս ամենակալ իբրեւ արդարացուցանել կամեցաւ. ե ոչ կամեցաւ
խոտել զիւր ստեղծուածն. իբրեւ ետես չարչարեալ ողորմեցաւ. նոյն ողոր-
մութեամբ ողորմեա ծառայի իմեա՛ն Ովանէսին։

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝

Ս. Պետրոսի, Պօղոսի, Աստուածածնի, Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղու-
կասու, Յովհաննու, Գաբրիէլ Հրեշտակապետի, Գրիգոր Լուսաւորչի՛ եւ Ներ-
սէս Շնորհալիի։

ՄԱՂԹԱՆՔ ԱՌ ԻՆՆ ԴԱՍՍ

Արդ պաղատիմք առ Հոգեղէնս, մեք որ տկարս եւ Հոգեղէնս.

Որք սպասաւորք էք այ մաքուր բնութեամբ եւ կայանով

Սբ պաշտօնօք եւ սպասաւորք, Հօր բանին իւր կատարօղք։

Իցս երիս իննեակ դասուք երբեակ եւ միածթեան։

Որդւոց մարդկան նախախնամող եւ յերկնայինս վերաբերողք.

Մանաւանդ մեզ ծանուցեալք զի երկրայնոցս էք մերձաւորք.

Սբ Գաբրիէլ եւ Միքայէլ Հրեշտակապետք բարձրելոյն

Որք այ կայք առաջի մաղթել զմերն փրկութիւն

Ընկալարուք մեզք ի տնկաց, զընծայս բանի աղբատանաց,

Իբրեւ ծովու կաթիլ մի ջրոյ, կամ եթերին նշոյլ ինչ Հրոյ։

Զոր անմահից աւուր տօնի մահկանացուած մեզ ընծայի

Ամբարնական Հոգեղինաց մարմնաւորքս եւ Հոգեղէնքս

Բարեբախտից եւ երջանկաց թշուառականս եւ թարմատարս

Եւ յաննիաղ ձերում բարեաց փոխադրեցէք մեզ ըզպիտոյս.

Զածային եւ զՀոգեւոր դառ ի վերուստ շնորհաց զեղումն։

